

James

JUBILEUSZ PRACY NAUKOWEJ PROFESORA DOKTORA ZBIGNIEWA ZAKRZEWSKIEGO

Data rozpoczęcia pracy naukowej jest datą symboliczną. Nie bardzo wiadomo czy liczyć za jej początek pierwsze publikacje, będące uwiecznieniem prowadzonych wcześniej studiów, czy też zwyczajowo przyjętą datę uzyskania stopnia doktora uprawianych nauk. Fakt ten jednak poprzedzony jest kilkuletnią pracą naukową tym trudniejszą, że zwykle właśnie wtedy przyszły naukowiec buduje zręby swego warsztatu badawczego. Przyjmując jako kryterium pierwsze, mające charakter naukowy publikacje, w 1980 r. mija 45-lecie pracy naukowej profesora zwyczajnego Akademii Ekonomicznej w Poznaniu doktora Zbigniewa Zakrzewskiego. 40-lecie natomiast Jego pracy naukowej liczonej od uzyskania stopnia doktora nauk ekonomiczno-politycznych minęło w roku 1978.

Jubileusz to zatem znaczący, tym znaczniejszy, iż nie sposób patrzeć nań tylko poprzez pryzmat działalności naukowej, w aktualnej naszej dobie zwykle ściśle wyspecjalizowanej i jednokierunkowej. Profesor jest nie tylko naukowcem mającym bardzo szerokie zainteresowania naukowe, lecz również pełnym pasji zaangażowanym działaczem społecznym. Niezwykle trafnie, w odczuciu wszystkich znających Profesora Zakrzewskiego, zatytułowano artykuł o Nim „Życie wielokrotnie aktywne”, publikowany w cyklu „portrety uczonych”. Takim znają Go wszyscy, takim cenią i podziwiają, taka sylwetka od lat stanowi wzorzec, o którym z najwyższym szacunkiem mówi młodzież akademicka.

Profesor Zbigniew Zakrzewski, Wielkopolek, związany z Wielkopolską od kilku pokoleń, urodził się w 1912 r. W roku 1930 ukończył gimnazjum w Poznaniu, a w 1934 r. studia prawnicze i w rok później ekonomiczno-polityczne na Uniwersytecie Poznańskim. Bezpośrednio po ukończeniu Uniwersytetu, pracując jednocześnie w bankowości, rozpoczął pracę naukową w dziedzinie rozwoju myśli ekonomicznej pod kierunkiem prof. dr. Edwarda Taylora. Praca ta została uwieczniona uzyskaniem w 1938 r. stopnia doktora nauk ekonomiczno-politycznych, na podstawie opublikowanej rozprawy *Witold Skarżyński — ekonomista Wielkopolski*. W ostatnich latach okresu międzywojennego Profesor zajmował się również w swoich badaniach problemami bankowości oraz prawidłowościami rynku pieniężnego i kapitałowego.

Początek drugiej wojny światowej zastał Profesora Zakrzewskiego za granicą. We wrześniu 1939 r. znalazł się służbowo (pracując w tym okresie w Banku) w konwoju polskiego złota wywożonego pospiesznie do Rumunii. Rok następny to pobyt Profesora w podchorążówce we Francji. Po kapitulacji tego kraju podjął decyzję powrotu do Polski, i tu, w Polsce centralnej, przeżył lata wojenne. Okupacja, mimo trudnych warunków, nie wstrzymała zainteresowań naukowych Profesora. Przedmiotem Jego studiów pozostały nadal problemy pieniężno-bankowe, czego efektem było przygotowywanie obszernego studium na temat obiegu pieniężnego w byłej Generalnej Guberni. Warunki wojenne uniemożliwiły jednak doprowadzenie tej pracy do końca.

Po wyzwoleniu w latach 1945 - 1947 Profesor pracował w Narodowym Banku Polskim, łącząc z tymi obowiązkami od początku pracę w charakterze pracownika naukowo-dydaktycznego na ówczesnej Akademii Handlowej w Poznaniu, w której wkrótce potem już wyłącznie był zatrudniony. Również i ta data pozwala na zasygnalizowanie trzeciego znaczącego jubileuszu 35-lecia pracy Profesora Zakrzewskiego w szkolnictwie wyższym. Początkowo pracował w Katedrze Ekonomii Politycznej, a od roku 1950 jest dyrektorem Katedry Ekonomiki Handlu, przemianowanej następnie na Instytut Ekonomiki Obrotu Towarowego, a od roku 1977 na Instytut Ekonomiki Handlu Wewnętrznego i Usług. W Uczelni Profesor przeszedł wszystkie stopnie awansowe pracownika naukowo-dydaktycznego. Rozpoczął pracę w 1945 r. w charakterze starszego asystenta, od 1946 r. pracował jako adiunkt, w 1955 r. został docentem, w 1958 r. profesorem nadzwyczajnym, a w roku 1964 profesorem zwyczajnym.

Zaraz po wyzwoleniu zainteresowania naukowo-badawcze Profesora Zakrzewskiego zwróciły się w dwóch zasadniczych kierunkach. Kontynuacją wcześniejszych zainteresowań były dociekania nad teoretycznymi podstawami funkcjonowania systemu bankowego w gospodarce socjalistycznej¹. Drugi nurt zainteresowań dotyczył studiów nad systemem ekonomii w ujęciu encyklopedycznym². W tym czasie Profesor Zakrzewski pracuje nad przygotowaniem, jakże potrzebnych w tym czasie, materiałów dydaktycznych i opracowuje skrypty³.

Od 1950 r. zainteresowania naukowo-badawcze Profesora skupiają się już bardzo wyraźnie wokół problematyki ekonomiki handlu. Jest to jednak spojrzenie uczonego widzącego wyraźnie jedność nauk ekonomicznych i dostrzegającego miejsce interesującej Go problematyki w eko-

¹ Z. Zakrzewski, *Rola banków w gospodarce socjalistycznej*, Rocznik Akademii Handlowej w Poznaniu 1948/49.

² Tenże, *Ekonomika*, Szczecin 1948.

³ *Wybrane zagadnienia gospodarcze handlu zagranicznego*. Skrypt, Szczecin 1948, *Wybrane teksty z dzieł ekonomistów*, Szczecin 1948, *Jak się uczyć ekonomiki* Akademik Szczeciński, Szczecin 1948.

nomii politycznej. Oryginalną i jakże charakterystyczną dla Profesora Zakrzewskiego podbudową dla tak ukształtowanych poglądów były gruntowne studia nad rozwojem poglądów i nauki o handlu od początku XIX w. Efektem tych studiów było obszerne opracowanie *Rozwój polskiej myśli ekonomicznej w nauce o handlu*⁴. Praca ta obejmuje ponad 900 pozycji bibliograficznych, jest krytycznym, niezwykle syntetycznym przeglądem myśli ekonomicznej z zakresu handlu, na tle którego rysuje się oryginalny sąd Profesora o istocie handlu, jego roli w gospodarce, kierunkach rozwojowych oraz o ekonomice handlu, jako odrębnej dziedzinie wiedzy ekonomicznej. Teoria handlu jest jednym z zasadniczych kierunków zainteresowań naukowych Profesora Zakrzewskiego. W licznych publikacjach z tego zakresu⁵ na szczególną uwagę zasługuje niezwykle oryginalne ujęcie istoty i funkcji handlu wewnętrznego na tle obiektywnie uzasadnionych rozbieżności w ukształtowaniu podaży i popytu pod względem rodzaju towarów, ich struktury asortymentowej, rozmieszczenia w czasie i przestrzeni itp. Teoria ta opiera się na kilku podstawowych założeniach metodycznych i pozwala na prawidłowe wyodrębnienie dziedziny handlu spośród innych sfer życia gospodarczego.

Inną, dość wyraźnie rysującą się grupą problemów w zainteresowaniach naukowych Profesora, która znalazła odzwierciedlenie w licznych publikacjach, są procesy obrotu towarowego w ujęciu przestrzennym. Analizując zjawiska przestrzenne w gospodarce, szczególną uwagę poświęcił założeniom i metodyce prawidłowej lokalizacji handlowej, zasadom kształtowania przebiegów towarowych oraz zjawiskom przestrzennym rozmieszczenia popytu konsumpcyjnego. Zasadnicze tezy wynikające z wielu badań zostały opublikowane w odrębnej pozycji zwartej noszącej tytuł *Obrót towarowy w ujęciu przestrzennym*⁶.

W ciągu całego okresu działalności naukowej Profesora Zakrzewskiego rysuje się Jego żywe zainteresowanie dla problematyki funkcjonowania rynku produktów rolnych i szeroko pojętej ekonomiki handlu wiejskiego⁷. Profesor był między innymi inicjatorem zespołowych prac empirycznych z tego zakresu, prowadzonych pod Jego kierunkiem. Rezultaty tych badań zostały opublikowane w kolejnych wydawnictwach zwartych w Serii Rynku Wiejskiego, wydawanej przez Spółdzielczy Instytut Badawczy.

Inny wreszcie kierunek działalności naukowej Profesora wiąże się

⁴ *Rozwój polskiej myśli ekonomicznej w nauce o handlu*, Warszawa 1966, s. 270.

⁵ Nie wymieniając kilkudziesięciu pozycji artykułowych związanych z tą problematyką Prof. Zakrzewski wydał na omawiany temat dwie publikacje książkowe. Są to: *Wstęp do teorii handlu wewnętrznego*, Warszawa 1969 oraz *Rola i funkcje handlu wewnętrznego*, Warszawa 1977.

⁶ Z. Zakrzewski, *Obrót towarowy w ujęciu przestrzennym*, Poznań 1962.

⁷ Oprócz licznych pozycji artykułowych ukazała się także pozycja zwarta, *Polityka zbytu produktów rolnych*, Poznań 1959.

z przygotowywaniem kolejnych podręczników akademickich z zakresu ekonomiki handlu⁸, opracowania dotyczącego metodyki pisania prac doktorskich czy wreszcie z niezwykle trudną, a jakże ważną, problematyką wdrażania prac naukowo-badawczych do praktyki. Problematyka ta nieco szerzej jest przedstawiona przy okazji omawiania działalności dydaktycznej Profesora Zakrzewskiego. Nie sposób jednak nie zasygnalizować tych zagadnień charakteryzując pracę naukową Profesora. Przemawia za tym fakt bardzo głębokiego, problemowego ujęcia wielu zagadnień, przekraczającego zakres ujęcia skryptowego, czy szkoleniowego.

Zarysowane kierunki badań nie wyczerpują, rzecz jasna, całej problematyki zainteresowań badawczych Profesora. W mającym przeszło 200 pozycji spisie publikacji wiele spraw poświęconych jest sprawom Poznania i Wielkopolski, problemom równowagi na rynku artykułów konsumpcyjnych, polityce rynkowej, problematyce spółdzielczości handlowej, funkcjonowania przedsiębiorstw handlowych oraz kształcenia kadr dla potrzeb gospodarki. Trudno również nie wspomnieć o licznych opracowaniach charakteryzujących dorobek naukowy innych uczonych⁹ oraz recenzjach wielu książek zarówno krajowych, jak i zagranicznych.

Jak już wspomniano zainteresowania, a co ważniejsze, aktywność Profesora Zakrzewskiego nie ogranicza się wyłącznie do jakże bogatej, naszkicowanej tu zaledwie, działalności naukowo-badawczej. Profesor to także autentyczny, pełen pasji działacz społeczny. Również i w tym zakresie aktywność Jego jest wielka. Nie pretendując do opisu wszystkich jej przejawów, spróbujemy krótko naszkicować ważniejsze kierunki działalności w tym zakresie. Profesor Zakrzewski od wielu już lat czynnie uczestniczy w szeroko pojętym życiu ekonomicznym w kraju, czego przejawem jest długoletnia działalność Profesora w Polskim Towarzystwie Ekonomicznym. W latach 1965-1972 był prezesem Oddziału Wojewódzkiego PTE w Poznaniu. W okresie Jego prezesury wyraźnie rozwinęła się zarówno akcja odczytowa, jak i działalność szkoleniowa Oddziału. Nastąpił również wydatny rozwój wydawnictw naukowych PTE.

Profesor jest, lub był w poprzednich latach, aktywnym członkiem wielu rad naukowych różnych instytutów, central, zjednoczeń handlowych i ministerstw. W latach 1963 - 1978 pełnił odpowiedzialną funkcję przewodniczącego rady naukowej Instytutu Handlu Wewnętrznego i Usług w Warszawie. Od 1958 r. Profesor aktywnie współpracował z Polską Akademią Nauk, działając jako członek rozmaitych komitetów,

⁸ Z. Zakrzewski, *Ekonomika handlu wewnętrznego*, Warszawa 1972.

⁹ Por. *Stefan Żardecki*, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 1963 nr 2; *Edward Taylor 1884 - 1964*, *Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny* 1964 nr 3; *Stefan Rosiński 1888 - 1964*, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 1965 nr 1; *Witold Staniewicz 1887 - 1966*, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 1966 nr 3; *Pamięci prof. Andrzeja Hodoby*, *Roczniki IHW*, 1975 nr 2.

a niekiedy również jako przewodniczący. Do roku 1967 był przewodniczącym Sekcji Ekonomiki Obrotu Rolniczego Komitetu Ekonomiki Rolnictwa i Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju Polskiej Akademii Nauk. Na szczególne podkreślenie w tej dziedzinie zasługuje aktywność profesora w Poznańskim Towarzystwie Przyjaciół Nauk. Był współzałożycielem i pierwszym przewodniczącym Komisji Nauk Ekonomicznych PTPN. Znana jest również działalność Profesora w Towarzystwie Wiedzy Powszechnej, gdzie pełnił funkcję przewodniczącego sekcji ekonomicznej. Od wielu lat jest również członkiem Komitetu Redakcyjnego Kwartalnika *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*.

Praca społeczna Profesora Zakrzewskiego nie ogranicza się wyłącznie do aktywnego udziału w życiu naukowym środowiska ekonomicznego. Jego aktywność znana jest na różnych polach życia społeczno-kulturalnego. Na podkreślenie zasługuje ścisła współpraca z młodzieżą studiującą. Kontakty z młodzieżą akademicką przedłużają się na życie zawodowe absolwentów Uczelni poprzez bieżący, stały kontakt ze Stowarzyszeniem Absolwentów. Jako przewodniczący Senackiej Komisji d.s. Współpracy z Absolwentami dokłada wielu starań w kierunku ożywienia i rozwoju wielostronnej aktywności absolwentów Uczelni. Profesor Zakrzewski od wielu lat jest zaangażowanym działaczem przeciwalkoholowym, członkiem redakcji czasopisma *Zdrowie i Trzeźwość*, publikującym niejednokrotnie artykuły o ekonomicznych aspektach alkoholizmu.

Terenem szczególnej aktywności społecznej Profesora Zakrzewskiego jest Towarzystwo Miłośników Miasta Poznania. Umiłowanie rodzinnego miasta jest u Niego uczuciem szczególnym. Profesor dostrzega jego piękno, walczy o zabytki, przekazuje i chroni jego historię. Próbuje nie tylko brać, ale dawać od siebie miastu jak najwięcej. Jest nie tylko jednym z najwybitniejszych znawców Poznania, lecz również niestrudzonym popularyzatorem wiedzy o jego dziejach. Przejawem wielkiego zaangażowania i znanstwa w tym zakresie są liczne artykuły o mieście publikowane w prasie a także popularyzowane w audycjach radiowych i telewizyjnych. O wielkiej pasji, z jaką Profesor traktuje swe zainteresowania świadczą dwie opublikowane książki nierozzerwalnie związane z dziejami miasta: *Nazwy historyczne i osobowe ulic Poznania* oraz *Przechadzki po Poznaniu lat międzywojennych*¹⁰.

Trudno również zapomnieć o Profesorze jako nauczycielu i wychowawcy młodzieży oraz popularyzatorze nauki (szerzej napisano o tym w odrębnym opracowaniu).

Ten pobieżny, skrótowy z konieczności opis działalności naukowej i społecznej Profesora Zakrzewskiego wskazuje na życie aktywne, pełne

¹⁰ *Nazwy historyczne i osobowe ulic m. Poznania*, Poznań 1970, *Przechadzki po Poznaniu lat międzywojennych*, Warszawa—Poznań 1974.

pasji, zapełnione „po brzegi”. Jawi się obraz uczonego, który pragnie dać z siebie jak najwięcej, służąc swą wiedzą nauce, krajowi i społeczeństwu.

Nam uczniom i współpracownikom Profesora trudno oprzeć się jeszcze jednej refleksji. Profesor cechuje się wyjątkową życzliwością i zainteresowaniem dla spraw otaczających Go ludzi, na co dzień potrafi wytworzyć niepowtarzalną atmosferę. Praca w zespole kierowanym przez Profesora jest twórcza i zaangażowana. Z zespołu tego wywodzą się wybitni profesorowie kierujący instytutami o profilu nauk handlowych w znaczących w kraju ośrodkach uniwersyteckich.

Z portretu zdobiącego salę posiedzeń Senatu Uczelni spoglądają na nas te same łagodne i wyrozumiałe oczy, jak przed wielu laty, kiedy to Profesor sprawował funkcję rektora (1959 - 1962). Siły swe oddał w służbie Uczelni, rozum poświęcił nauce, serce swe rozdzielił pomiędzy umiłowaną przez Niego swoją liczną Rodzinę, jeszcze liczniejszą gromadę wychowanków studentów, których setki imion i nazwisk doskonale pamięta, oraz grono przyjaciół współpracowników z Instytutu.

Poznań przemierzył tysiące razy wzdłuż i wszerz, ogarniając wspomnieniami z przeszłości każdą ulicę, zaułek, każdy prawie budynek, most czy zakole Warty. Często można dostrzec Jego wysoką i wysmukłą sylwetkę w szybkim tempie oprowadzającą uczonych — gości zagranicznych — po utrwalonych przez historię miejscach swego ukochanego miasta.

Popularności nigdy nie zdobywał. Zyskał ją mimo woli poprzez serdeczność i życzliwość do ludzi. Wejście każdej osoby do Jego skromnego pokoju w Uczelni codziennie poprzedza wezwaniem „w czym będę mógł być pomocny”. Jego światopogląd ugruntowany przez wieki ułatwia Profesorowi współzycie ze wszystkimi ludźmi. Konfliktów nie unikał, lecz nie było Mu danym ich przeżyć, z wyjątkiem okresu okupacji.

Światły, szeroko ogarniający świat swym umysłem, poświęca Profesor Zakrzewski swój talent i wiedzę skromnej zdawałoby się dyscyplinie naukowej, jaką jest handel, służący zaspokojeniu potrzeb materialnych ludności. Zdaje sobie bowiem sprawę z wartości humanistycznych dobrego, zrównoważonego rynku dla rozwoju społecznego narodu oraz spokoju i szczęścia pojedynczych gospodarstw domowych. Stąd też w swych rozważaniach naukowych — na wykładach i w licznych książkach — wtapiał swą dziedzinę wiedzy w szerokie tło zjawisk gospodarczych i działających systemów zarządzania. To makroekonomiczne spojrzenie stanowi o odrębności pozycji Profesora w sferze nauk handlowych w Polsce.

Należy życzyć, by poważny dorobek naukowy Profesora Zakrzewskiego, wybitnego teoretyka w dziedzinie badań nad handlem w Polsce oraz Jego działalność na polu społecznym były nadal rozwijane dla dobra całego społeczeństwa.